

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

1-son (6-jild)

2026

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 1 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2026

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Yakubov Akmal

SOVET HOKIMIYATINING TURKISTONDA SOVET RESPUBLIKALARINI BARPO ETISH BO'YICHA SIYOSATI	09-21
--	-------

Сапарбаев Бунёд Хуррамбек оглы

МЕЖДУ ДИПЛОМАТИЕЙ И ИМПЕРСКОЙ СТРАТЕГИЕЙ: ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ХИВИНСКОГО ХАНСТВА И РОССИИ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ МУХАММАДА РАХИМХАНА I (1806–1825 гг.)	22-31
--	-------

Gadoyev Dadaxon Xayrulloevich

DEGGARON MASJIDINING SOVET O'LKASHUNOSLARI TOMONIDAN O'RGANILISHI	32-47
---	-------

Dadajonov Tursunboy Abdusamatovich

QO'QON XONLIGI DAVRIDA HARBIY KUCHLARNING QUROL-ASLAHALAR BILAN TA'MINLANISHI VA MODDIY BAZASINING RIVOJLANISH JARAYONI	48-53
--	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Umurzaqova Umida Nosirjanovna, Gafurjonov Jamshidbek Furkat o'g'li

SUV RESURLARIDAN FOYDALANISHNI IQTISODIY-EKOLOGIK OPTIMALLASHTIRISH IMKONIYATLARI BO'YICHA JAHON TAJRIBASI TAHLILI	54-58
---	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Yunusova Manzuraxon Pazliddinovna

O'ZBEKISTONDA O'ZINI O'ZI BOSHQARISH ORGANLARINI FUQAROLIK JAMIYATINING MUHIM INSTITUTI SIFATIDA ISLOH ETISH JARAYONI	59-68
--	-------

Karimov Xurshid Abdumannabovich

AN'ANA VA AXLOQIY UNIVERSALIZM – FALSAFIY KOMPARATIVISTIKA KONTEKSTIDA	69-74
---	-------

Egamberdiyev Baxriddin Baxodir o'g'li

O'ZBEKISTONDA MAHALLIY ODATLAR VA MAROSIMLARNING SHAKLLANISHI VA ULARNING FALSAFIY-TARIXIY MOHIYATI.....	75-82
---	-------

Norqulov Shahzod Shuhrat o'g'l

IJTIMOIIY REKLAMA TUSHUNCHASI: MOHIYAT VA FUNKSIYALAR	83-87
---	-------

Beshimov Xamidjon Sayidovich

FUQAROLIK JAMIYATI TARAQQIYOTIDA INSON QADRINI BELGILASH MEZONLARI HAMDA ZAMONAVIY JAMIYATDA INSON QADRINI TA'MINLASHDA KASABA UYUSHMALARINING ROLI.....	88-96
--	-------

Нишонов Сарвар Жасур угли

ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ СМЫСЛООБРАЗУЮЩИХ КАТЕГОРИЙ СОЦИАЛЬНОЙ ЖИЗНИ ЛИЧНОСТИ (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ХУСЕЙНА ВАИЗА КАШИФИ)..	97-105
---	--------

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Uzakova Go'zal Sharipovna

SHAHARLARDA ATROF MUHIT MASALALARINI HAL ETISHDA JAMOATCHILIK
ISHTIROKINI TA'MINLASHNING HUQUQIY MASALALARI..... 106-112

Eshimbetov G'ulomjon Sultonbayevich

ICHKI ISHLAR ORGANLARINING KADRLAR BILAN ISHLASH XIZMATLARI
FAOLIYATINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI 113-122

Egamberdiyev Vohidjon Otabekovich

JAZONI IJRO ETISH MUASSASASIDAN OZOD ETILGAN SHAXSLARNI IJTIMOY
REABILITATSIYA QILISH VA MOSLASHTIRISH TUSHUNCHASI
HAMDA IJTIMOY ZARURATI 123-132

Марданов Жасурбек Отабек угли

УГОЛОВНОЕ ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ВОВЛЕЧЕНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО В
АНТИСОЦИАЛЬНОЕ ПОВЕДЕНИЕ 133-138

Mamadjonov Temurali Barotjon o'g'li

FUQARONI BEDARAK YO'QOLGAN DEB TOPISH VA VAFOT ETGAN
DEB E'LOH QILISHNING AYRIM MASALALARI 139-143

Jumumbetov Rasul Jengizbayevich

GEOGRAFIK KO'RSATKICHLARDAN FOYDALANISH HUQUQIY
TA'MINLASH MUAMMOLARI 144-150

Suyunov Bobir Bahodirovich,

RAQAMLI JAMIYATDA TALON-TAROJLIK:
KIBER-XAVFLAR VA ULARNI OLDINI OLISH YO'LLARI..... 151-155

Kdirbaeva Altinay Maksetbaevna

ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA XOTIN-QIZLAR XIZMAT O'TASH TARTIBINI
BELGILASHGA DOIR RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR TAJRIBASINING ILMIY TAHLILI 156-163

Abduhoshimov Ismoil Abdug'ani o'g'li

KORRUPSION JINOYATLARNING O'ZIGA XOS TAHLILI..... 164-168

Хошимова Юлдузхон Олимжоновна

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИЗНАНИЯ ОБЩЕИЗВЕСТНЫХ
ТОВАРНЫХ ЗНАКОВ 169-175

Abdugaffarov Davronbek Dilshod ugli

ALIGNING UZBEKISTAN'S PRIVATE INTERNATIONAL LAW WITH WTO PRINCIPLES:
THE ROLE OF CHOICE OF LAW IN GATS IMPLEMENTATION 176-180

Aripov Abid Adilovich

O'ZBEKISTONDA CHET EL FUQAROSI TUSHUNCHASI VA HUQUQIY MAQOMI..... 181-189

Tolibbayeva Malika Ulmasjon qizi

ADVOKATNING IQTISODIY VA FUQAROLIK PROTSESSIDAGI ISHTIROKI:
XORIJIY VA MILLIY QONUNCHILIK TAHLILI..... 190-197

Нормуродова Азиза Азимжон кизи

СЕКСУАЛЬНОЕ НАСИЛИЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИЗОБРАЖЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ
УЗБЕКИСТАН: ОЦЕНКА ДЕЙСТВУЮЩЕГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И ПУТИ ЕГО
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ 198-204

Abdullayeva Parvina Baxrillovna

RAQAMLI PLATFORMALAR BILAN BOG'LIQ TUSHUNCHALAR TALQINI 205-212

Nurmatov Jasur

OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARI O'RTASIDA HUQUQBUZARLIKLAR

PROFILAKTİKASINING RETROSPEKTIV TAHLILI 213-222

Шадуева Сайёра Арифовна

ОСОБЕННОСТИ РАССМОТРЕНИЯ ДЕЛ О ПРИМЕНЕНИИ МЕР ПРАВОВОГО

ВОЗДЕЙСТВИЯ К СУБЪЕКТАМ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА 223-233

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Umarov Bahrom Norboyevich

DARSLIK MANTLARI VA KOMPETENSIYA PARADIGMASI:

NISBAT MUNOSABAT VA O'ZARO BOG'LIKLIK ("ONA TILI DARSLIGI MISOLIDA")..... 234-241

Qurbonova Barchinoy Mirzahamdorovna

TOPOGRAFIK KARTALARGA OID TUSHUNCHALAR, ENG MUHIM SHARTLI BELGILAR

VA LANDSHAFT DIZAYNIDA ICHKI FAZOVIIY MUHIT, HAJMIY SHAKL

VA TEVARAK-ATROF 242-246

Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich

QALAMTASVIRDA GEOMETRIK SHAKLLARDAN TASHKIL TOPGAN NATYURMORT

HAMDA TEXNIK VA SAN'AT FANLARINI TURLI FANLAR BILAN INTEGRATIV

HAMDA SINERGETIK O'QITISHNI NAZARIY YECHIMLARI 247-251

Temple Chimunya Odimegwa

REVIEW ON FILLER EFFECT OF VARIOUS NONREACTIVE MATERIALS

IN CONCRETE 252-265

Arustamyan Yana Yuryevna, Toshpo'latov Omonulloxon Ulmas o'g'li

O'ZBEKISTON XUSUSIIY UNIVERSITETLARIDA TA'LIMNI BOSHQARISHNING

HOZIRGI HOLATI, STRATEGIK YECHIMLARI VA ISTIQBOLDAGI RIVOJLANISH

SSENARIYLARI 266-271

Berdiyeva Nilufar Berdiyeva qizi

INNOVATSION YONDASHUVNING BO'LAJAK PEDAGOG VA TARBIYACHILARNING

IJODIIY KOMPETENSIYASIGA TA'SIRI 272-277

Otamuratov Maqsudbek Shonazarovich

O'ZBEKISTON OLIY TA'LIMIDA KREDIT-MODUL TIZIMINING PEDAGOGIK

ASOSLARI VA UNING TA'LIM JARAYONIGA TA'SIRI 278-283

Kurbonova Shoxsanam

TASVIRIIY SAN'AT FANLARINI O'QITISHDA O'QUVCHILAR O'QUV-IJODIIY

FAOLIYATINI INTEGRATIV RIVOJLANTIRISH METODIKASI..... 284-289

Toxirov Shaxzod Toxirovich

IJTIMOIIY INTELEKTNING TARKIBIIY QISMLARI VA UNING PEDAGOGIK

FAOLIYATDA TUTGAN O'RNI..... 290-294

Raximdzhanova Malikaxon Gapurdzhanovna, Baybabayeva Shoiraxon Ismatovna

GLOBAL KONTEKSTLARGA MADANIYATLARARO KOMPETENSIYA

UCHUN TANQIDIIY FIKRLASH 295-300

Received: 16 December 2025

Accepted: 1 January 2026

Published: 15 January 2026

Article / Original Paper

TRADITION AND MORAL UNIVERSALISM IN THE CONTEXT OF PHILOSOPHICAL COMPARATIVE STUDIES

Karimov Khurshid Abdumannabovich

Senior Lecturer at Tashkent International University of Education

Abstract. The article is devoted to the analysis of the relationship between tradition and moral universalism in the context of philosophical comparative studies. It is shown that tradition acts not only as a form of preserving moral norms, but also as a dynamic space for the formation of moral meanings, in which universal values receive a specific cultural embodiment. Based on the comparison of Western and Eastern ethical concepts, the dialogical character of moral universalism, which is formed in the process of intercultural philosophical interaction, is substantiated. It is concluded that tradition and universalism are not opposed to each other, but complement each other, providing stability and semantic depth of moral thinking in the context of globalization.

Keywords: tradition, moral universalism, philosophical comparative studies, ethics, intercultural dialogue.

AN'ANA VA AXLOQIY UNIVERSALIZM – FALSAFIY KOMPARATIVISTIKA KONTEKSTIDA

Karimov Xurshid Abdumannabovich

“Tashkent International University of Education”

xalqaro universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqola falsafiy komparativistika kontekstida an'ana va axloqiy universalizm o'rtasidagi munosabatni tahlil qilishga bag'ishlangan. An'ana nafaqat axloqiy me'yorlarni saqlab qolish shakli, balki axloqiy ma'nolarni shakllantirishning dinamik makoni bo'lib, unda universal qadriyatlar aniq madaniy ifodasini topishi ko'rsatilgan. G'arb va Sharq axloqiy konsepsiyalarini qiyoslash asosida madaniyatlararo falsafiy o'zaro ta'sir jarayonida shakllanadigan axloqiy universalizmning dialogik tabiati asoslangan. An'ana va universalizm bir-biriga qarama-qarshi qo'yilmaydi, balki bir-birini to'ldiradi, globallashuv sharoitida axloqiy tafakkurning barqarorligi va mazmuniy teranligini ta'minlaydi, degan xulosaga kelingan.

Kalit so'zlar: an'ana, axloqiy universalizm, falsafiy komparativistika, etika, madaniyatlararo muloqot.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V6I1Y2026N07>

Kirish. An'ana va axloqiy universalizm nisbati muammosi zamonaviy falsafiy refleksiyada markaziy o'rinlardan birini egallaydi. Globallashuv, madaniyatlararo aloqalarning kuchayishi va me'yoriy xilma-xillikning o'sishi sharoitida universal axloqiy asoslar imkoniyati masalasi nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy dunyo madaniyatlar o'rtasidagi muloqotni ta'minlashga qodir bo'lgan, ularning qadriyatli va tarixiy o'ziga xosligini buzmaydigan umumiy axloqiy ko'rsatmalarni ishlab chiqish zaruratiga duch kelmoqda.

Falsafiy an'anada axloqiy universalizm uzoq vaqt ratsional etikaning zaruriy sharti sifatida qaralgan. Madaniy mansubligidan qat'i nazar, barcha odamlar uchun umumiy ahamiyatga ega bo'lgan axloqiy me'yorlarning mavjudligi g'oyasi Ma'rifatparvarlik loyihasi va axloqning universal asosi sifatida aql haqidagi g'oyalar bilan chambarchas bog'liq edi. Biroq gumanitar fanlarning rivojlanishi, madaniyatlarni empirik o'rganishning kengayishi va tarixiy

kontekstga e'tiborning kuchayishi axloqning mavhum universalist modellarini shubha ostiga qo'ydi [1, p.88]. Axloqiy me'yorlar muayyan an'analar, amaliyotlar va hayot shakllari doirasida shakllanishi va anglanishi tobora ayon bo'lib bordi.

Bunda an'ana axloqiy tafakkurning foni bo'lmay qoladi va uning mavjudligining asosiy shartiga aylanadi. An'ana orqali qadriyatlar, me'yorlar va axloqiy dalillash usullari uzatiladi, shaxs va jamoaning o'ziga xosligi shakllanadi. Shu bilan birga, an'ana turg'un va yopiq shakllanish emas. U o'zgaradi, talqin qilinadi va boshqa madaniy va falsafiy tizimlar bilan muloqotga kirishadi. An'ananing aynan shu dinamikasi uni umuminsoniy axloqiy tamoyillar muhokamasiga kiritish imkonini beradi.

Falsafiy komparativistika ushbu ziddiyatni tahlil qilish uchun samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Turli axloqiy an'analarni — G'arb va Sharq, diniy va dunyoviy, klassik va zamonaviy an'analarni taqqoslash orqali qiyosiy yondashuv etnotsentrizm va bir tomonlama talqinlar doirasidan chiqish imkonini beradi. U axloqiy tafakkurning o'ziga xos va universal elementlarini bir-biriga bog'lamasdan aniqlash imkonini beradi. Shu ma'noda komparativistika shunchaki taqqoslash usuli emas, balki falsafiy muloqot shakli sifatida maydonga chiqadi [2, b.48].

Qanday qilib universal axloqiy g'oyalar axloqning an'anaviy shakllari bilan ma'no chuqurligini yo'qotmagan holda o'zaro bog'lanishi mumkinligi haqidagi masala alohida ahamiyat kasb etadi. Madaniy kontekstdan ajralgan universalizm hayotiy kuchga ega bo'lmagan mavhum me'yoriy sxemaga aylanib qolish xavfi bor. Shu bilan birga, an'ananing o'z me'yorlari bo'yicha yopiqligi axloqiy relyativizmga va madaniyatlararo o'zaro tushunishning imkonsizligiga olib kelishi mumkin. Falsafaning vazifasi ana shu chekkaliklar o'rtasidagi muvozanatni topishdan iborat.

Zamonaviy falsafiy munozaralar axloqning dialogik modellariga tobora ko'proq murojaat qilmoqda, ularda universal tamoyillar tashqaridan majburlanmaydi, balki turli an'analarni taqqoslash va o'zaro tan olish orqali aniqlanadi. Bunda axloqiy universalizm qat'iy me'yorlar tizimi sifatida emas, balki qadriyatlarni muvofiqlashtirishning ochiq jarayoni sifatida tushunila boshlaydi. Bunday yondashuvda an'ana to'siq emas, balki jonli madaniy shakllarda universal g'oyalarni aniqlashtirish imkonini beruvchi axloqiy anglash manbai bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi va metodologiya. An'ana va axloqiy universalizm nisbati muammosi zamonaviy falsafiy adabiyotda muhim o'rin tutadi va turli nazariy yo'nalishlar doirasida ko'rib chiqiladi. G'arb mumtoz falsafasida axloqiy me'yorlarning umumiyligi masalasi I.Kant asarlarida tizimli ravishda anglab yetilgan bo'lib, uning uchun axloqiy qonun aprior va umumiy ahamiyatga ega edi. Uning qat'iy imperativ konsepsiyasi ratsionalistik universalizmga asos soldi, bu esa keyingi axloqiy nazariyalar va inson huquqlari bo'yicha munozaralarga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Ayni paytda XX asr falsafasida mavhum universalizmni tanqid qilish kuchaydi. An'ananing rolini qayta ko'rib chiqishga A. Makintayr katta hissa qo'shdi, u axloqiy tafakkur har doim aniq tarixiy va madaniy amaliyotlarga asoslanganligini ko'rsatdi. After Virtue asarida u an'anaviy shartlangan ratsionallik g'oyasini asoslaydi, uning doirasida axloqiy me'yorlar faqat ma'lum bir hamjamiyat ichida ma'no kasb etadi. Shunga o'xshash pozitsiyani Ch.Teylor rivojlantirib, shaxsning axloqiy o'ziga xosligi mavhum universal tamoyillar orqali emas, balki madaniy va ramziy ufqlarga mansublik orqali shakllanishini ta'kidlaydi.

An'anani tushunishga germeneytik yondashuv G.-G.Gadamer asarlarida keltirilgan bo'lib, u an'anani me'yorlarning qat'iy to'plami sifatida emas, balki talqinning dinamik jarayoni sifatida ko'rib chiqadi. Uning "tarixiy harakatdagi ong" g'oyasi turli davrlarda axloqiy ma'nolar qanday yetkazilishi va qayta idrok etilishini tushunishga imkon beradi. Bu o'rinda an'ana universalizm uchun to'siq emas, balki uni mazmunli amalga oshirish sharti sifatida namoyon bo'ladi.

Komparativ falsafa doirasida G'arb va Sharq axloqiy tizimlarini taqqoslashga qaratilgan tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega. R. Ams va D. Xollning konfutsiychilik falsafasiga bag'ishlangan asarlari shuni ko'rsatadiki, jen va li kabi tushunchalar relyatsion va kontekstual ko'rinishda ifodalangan universal axloqiy intuitsiyalarni o'z ichiga oladi. An'anaviy axloqning universal asoslarini ochib berishga shunga o'xshash urinishlar islom falsafasida, xususan, S. X. Nasr asarlarida axloqning metafizik tartib va ma'naviy an'ana bilan bog'liqligi ta'kidlangan.

Madaniy plyuralizm va mustamlakachilikdan keyingi tafakkur nuqtayi nazaridan universalizmni tanqid qilish M. Valser va B. Santos asarlarida keltirilgan. Ular turli jamiyatlarning madaniy o'ziga xosligi va tarixiy tajribasini hisobga olmagan holda universal me'yorlarni majburan qabul qildirish xavfiga e'tibor qaratadilar. Shu bilan birga, Valser universal axloqiy minimumlar va ularni amalga oshirishning madaniy shartlangan shakllarini farqlashga imkon beradigan "nozik" va "qalin" axloq konsepsiyasini taklif qiladi.

Shunday qilib, falsafiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, axloqiy universalizmning zamonaviy talqini ko'pincha an'anaga qarshi emas, balki u bilan muloqotda amalga oshiriladi. Axloqning dialogik modeliga aynan shu burilish ushbu tadqiqotning nazariy doirasini belgilaydi.

Turli axloqiy an'analar va axloqiy tushunchalarni qiyosiy tahlil qilishga qaratilgan falsafiy-qiyosiy yondashuv ishning metodologik asosi bo'lib xizmat qiladi. Bunday yondashuv axloqiy tafakkurning universal va an'anaviy shakllari o'rtasidagi farqlarni ham, kesishish nuqtalarini ham aniqlash imkonini beradi, ularni yagona reduksionistik sxemaga keltirmaydi.

Tadqiqotda G'arb va Sharq mutafakkirlari asarlaridagi an'ana va universalizmning asosiy tushunchalarini tahlil qilishga qaratilgan tarixiy-falsafiy usuldan foydalanilgan. Bu usul axloqiy g'oyalar evolyutsiyasini kuzatish va ularning kontekstual shartlanganligini aniqlash imkonini beradi. Axloqiy matnlar va falsafiy tushunchalarni ularning madaniy-tarixiy kontekstida talqin qilish uchun qo'llaniladigan Gadamer va Rikyor g'oyalariga asoslangan germeneytik usul qo'shimcha hisoblanadi.

Qiyosiy-tahliliy usul turli axloqiy modellarni — Kant universalizmini, kommunitar va an'anaviy yondashuvlarni, shuningdek, sharqona axloqiy tizimlarni taqqoslash uchun ishlatiladi. Bunday taqqoslash turli falsafiy an'analarda namoyon bo'ladigan universal axloqiy intuitsiyalarni aniqlash va ularni konkretlashtirishda an'ananing rolini belgilash imkonini beradi.

Umuman olganda, tanlangan metodologiya an'ana va axloqiy universalizm muammosining kompleks tahlilini ta'minlaydi, ularni axloqni falsafiy anglashning o'zaro bog'liq elementlari sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. Bu madaniyatlararo o'zaro ta'sir va falsafiy muloqot sharoitida axloqiy jarayonlarni chuqurroq anglashga zamin yaratadi.

Natijalar va muhokama. An'ana falsafada nafaqat yetkaziladigan me'yorlar, urf-odatlar va amaliyotlar majmui sifatida, balki, avvalo, ma'nolarni saqlash, anglash va tarjima qilishning o'ziga xos usuli sifatida tushuniladi. Shu jihatdan, an'ana tarixiy xotira shakli bo'lib, unda

avlodlar tajribasi, ularning qadriyat yo'nalishlari va fundamental ekzistensial savollarga javob berish usullari mustahkamlanadi. An'ana orqali axloqiy xulq-atvorning barqaror modellari shakllanadi, yo'l qo'yiladigan va yo'l qo'yilmaydigan mezonlar belgilanadi, yaxshilik va yomonlik, burch va mas'uliyat, adolat va shaxs qadr-qimmati haqidagi tasavvurlar belgilanadi. Aynan an'ana axloqiy ongning vorisiyligini ta'minlaydi, ijtimoiy va madaniy hayotning barqarorligi uchun zamin yaratadi.

Falsafiy tafakkurda an'ana ratsional tafakkurga to'siq emas, balki uning zaruriy sharti sifatida qaralmoqda. E.Byork, G.G.Gadamer va A.Makintayr asarlarida an'ana ichki yangilanish va o'z-o'zini tanqid qilishga qodir bo'lgan jonli, ochiq va dinamik tuzilma sifatida talqin etiladi [2, b.55]. U o'tmishni mexanik takrorlash emas, balki meros bo'lib qolgan tajriba va hozirgi zamonning dolzarb muammolari o'rtasidagi doimiy muloqotni nazarda tutadi. Shu nuqtai nazardan an'anaviy axloq dogmatizm bilan aynan bir narsa emas. Aksincha, u aniq madaniy va tarixiy amaliyotga asoslangan amaliy oqilonalik shakli bo'lib, unda axloqiy me'yorlar ularni qo'llash va talqin qilish orqali ma'no kasb etadi.

An'anani tushunish gorizonti sifatida Gadamercha tushunish har qanday axloqiy hukm muayyan tarixiy vaziyat ichida shakllanishini ko'rish imkonini beradi. Inson hech qachon an'anadan tashqarida fikrlamaydi, lekin uning mazmunini qayta ko'rib chiqish orqali u bilan refleksiv munosabatda bo'lishi mumkin [3, p.110]. Makintayr, o'z navbatida, axloqiy ratsionallik faqat fazilatlar an'anasi ichida mumkinligini ta'kidlaydi, bu yerda qadriyatlar amaliyot va hayot shakllarida ildiz otgan. Shunday qilib, an'ana erkinlikni cheklash emas, balki ongli axloqiy tanlov sharti sifatida namoyon bo'ladi [5, p.54].

Sharq falsafiy an'alarida, masalan, konfutsiylik yoki islom axloqshunosligida an'ana yanada fundamental mavqega ega. Bu yerda axloqiy tartib koinot, ontologik yoki ilohiy tartibning in'ikosi sifatida qabul qilinadi, axloqiy me'yorlar esa inson, jamiyat va umuman dunyo o'rtasidagi uyg'unlik shartlari sifatida qaraladi. Konfutsiychilikda an'ana marosim, oilaviy va ijtimoiy iyerarxiya bilan bog'liq bo'lib, unda axloq to'g'ri xulq-atvor shakllari orqali amalga oshiriladi. Islom falsafasida an'ana axloqiy, huquqiy va diniy o'lchovlarni birlashtirib, axloqqa muqaddaslik maqomini beradi. Bu an'anaga nafaqat ijtimoiy, balki metafizik mazmun baxsh etib, uning me'yoriy ahamiyatini kuchaytiradi.

Axloqiy universalizm, o'z navbatida, madaniy, diniy yoki tarixiy mansubligidan qat'i nazar, barcha odamlar uchun majburiy bo'lgan umumiy ahamiyatga ega axloqiy tamoyillarning mavjudligi shartidan kelib chiqadi. Universalizm axloqning shunday asoslarini aniqlashga intiladiki, ular butun insoniyat hamjamiyati uchun umumiy tayanch nuqtasi bo'lib xizmat qilishi mumkin. Universal axloqning klassik ifodasi Kantning qat'iy imperativ konsepsiyasi bo'lib, uning doirasida axloqiy qonun amaliy aql tuzilmasining o'zidan kelib chiqadi va empirik holatlarga bog'liq bo'lmaydi.

Yevropa Yangi davr falsafasida universalizm inson huquqlari, shaxs avtonomiyasi va axloqiy tenglik g'oyalari bilan chambarchas bog'liq. Ushbu g'oyalar zamonaviy siyosiy-huquqiy tizimlar, xalqaro axloqiy me'yorlar va global adolat diskursini shakllantirishda muhim rol o'ynadi. Biroq universalizm ko'pincha o'zining mavhumligi va madaniy hamda tarixiy farqlarga yetarlicha e'tibor bermasligi uchun tanqid qilinadi. Mavhum shaklda ifodalangan universal me'yorlar ko'pincha aniq ijtimoiy kontekstlarga nisbatan kam qo'llaniladi.

Universalizm tanqidchilari, birinchi navbatda, kommunitarizm va postkolonial falsafa vakillari universal axloqiy me'yorlar ko'pincha global me'yoriy kuchga da'vo qiluvchi ma'lum

bir sivilizatsiyaning qadriyatlarini aks ettirishini ta'kidlaydilar. Bunda universalizm madaniy gegemoniyaning betaraf va umumiy tamoyillar niqobi ostida yashiringan shakli sifatida talqin etiladi. Bunday tanqid hayotning aniq shakllariga asoslanmagan universal axloqning mavjudligini shubha ostiga qo'yadi.

Falsafiy komparativistika "an'ana – universalizm" qat'iy dixotomiyasi doirasidan chiqib, ularni axloqiy tafakkurning bir-birini to'ldiruvchi o'lchovlari sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. Falsafiy an'analarning qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, ko'plab axloqiy tizimlar ramziy til va dunyoqarash asoslaridagi farqlarga qaramay, universal sifatida talqin qilinishi mumkin bo'lgan elementlarni o'z ichiga oladi. Adolatparvarlik, inson qadr-qimmatini hurmat qilish, boshqalar uchun mas'uliyat, uyg'unlikka intilish g'oyalari G'arb va Sharq falsafiy tafakkurida uchraydi [5, p.44].

Masalan, konfutsiychilikning jen konsepsiyasida, adlning islomiy tushunchasida va nasroniylilikning muhabbat etikasida o'xshash axloqiy intuitsiyalar kuzatiladi, garchi ular turli konseptual va teologik shakllar orqali ifodalanadi. Komparativistik tahlil bu kesishgan tuzilmalarni yagona mavhum modelga keltirib qo'ymasdan va madaniy farqlarni yo'q qilmasdan aniqlash imkonini beradi. Aksincha, tafovut falsafiy tushunish va bir-birini boyitish manbaiga aylanadi.

Komparativistik kalitda universalizm dialogik xarakter kasb etadi. U tashqaridan tiqishtirilmaydi va tayyor me'yoriy sxema sifatida tasdiqlanmaydi, balki madaniyatlararo falsafiy muloqot jarayonida shakllanadi [6, p.29]. Bunday universalizm an'ana qadriyatini axloqiy ma'nolar manbai sifatida tan olishni va ayni paytda umuminsoniy axloqiy ko'rsatmalarga ochiqlikni nazarda tutadi. Dialog bu yerda murosa sifatida emas, balki turli madaniyatlarda mavjud bo'lgan chuqur axloqiy asoslarni aniqlash usuli sifatida namoyon bo'ladi.

Falsafiy komparativistikaning asosiy xulosalaridan biri universal axloqiy tamoyillar madaniy voqelanishning aniq shakllaridan tashqarida mavjud bo'la olmasligini tushunishdir [7, p.48]. An'ana shunday makonga aylanadiki, unda umuminsoniy qadriyatlar mazmunan to'ldiriladi va amaliy jihatdan ro'yobga chiqadi. An'anaviy kontekstsiz universalizm ekzistensial va axloqiy kuchga ega bo'lmagan rasmiy deklaratsiya bo'lib qolishi mumkin.

Shu ma'noda an'ana universalizmga qarshi turmaydi, balki uning yashovchanligi va tarixiy barqarorligini ta'minlaydi. U umumiy axloqiy mo'ljallarni muayyan ijtimoiy shart-sharoitlarga ularning me'yoriy o'zagini buzmasdan moslashtirish imkonini beradi. Bunday yondashuv globallashtirish sharoitida, umumiy qadriyatlar va madaniy xilma-xillikni hurmat qilish o'rtasida nozik muvozanat talab qilinadigan ko'p millatli va ko'p konfessiyali jamiyatlar sharoitida ayniqsa dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa. Falsafiy komparativistika an'ana va axloqiy universalizmni qarama-qarshi qo'yish metodologik jihatdan cheklanganligini ko'rsatadi. Haqiqatda esa ular o'rtasida murakkab o'zaro shartlanish munosabati mavjud. An'ana axloqiy me'yorlarning ildiz otishi va mazmuniy chuqurligini ta'minlasa, universalizm madaniyatlararo o'zaro tushunish va axloqiy muloqot ufqini belgilaydi.

Global dunyo sharoitida aynan komparativistik yondashuv axloqning madaniy tafovutlardagi relyativistik singib ketishidan ham, insoniyatning tarixiy tajribasini e'tiborga olmaydigan mavhum universalizmdan ham qochish imkonini beradi. An'ana va universalizm

bu o'rinda antogonistik emas, balki axloqni falsafiy anglashning bir-birini to'ldiruvchi asoslari sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Karimov R., Naumenko O., Saidova K., Elmuratov R., Bekbaev R. The Phenomenon of Education in the Context of an Intercultural Philosophical Approach // Wisdom. – 2022. – №4(24). – P.84-90.
2. Бекбаев Р.Р. Феномен традиции и традиционализм в истории восточной и западной философии: диссертация доктора философских наук (DSc). – Ташкент, 2025.
3. Gadamer, H.-G. Truth and Method. New York: Continuum, 2004.
4. MacIntyre, A. After Virtue: A Study in Moral Theory. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1981.
5. Nasr, S. H. Islamic Philosophy from Its Origin to the Present. Albany: State University of New York Press, 2006.
6. Santos, B. de Sousa. Toward a New Legal Common Sense. London: Butterworths, 2002.
7. Walzer, M. Thick and Thin: Moral Argument at Home and Abroad. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1994.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 1 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).